

TARİH BOYUNCA BAHÇE SANATININ GELİŞMESİNDE SU

FARİS KARAHAN

AÜ Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ERZURUM

ÖZET

Sanat tarihi ve arkeoloji çalışmaları insanoğlun toplu yaşamaya ve dolayısıyla yerleşik düzene geçliğinden beri yaşam kaynağı olan suyu temel bir gereksinim olmanın yanında tarımsal ve sanatsal amaçlarla da kullandığını gösteriyor. Yerleşik yaşama geçişte su kullanım kültürü ile ilgili iki temel unsur göze çarpmaktadır. Bunlardan biri yerleşim için göl, nehir gibi su kaynaklarına yakın konumlu alanların seçilmesi; diğeri ise su kaynaklarını su kanalları, arklar ve kemerlerle yerleşim ya tarım alanlarına getirilmesidir. Suyun sanatsal bir obje olarak kullanılması ve bahçe sanatının gelişmesine yön vermesinde (1) su kaynağının bolluğu ve (2) medeniyetler arası etkileşim etkili olmuştur. Su bir sanat unsuru olarak ya durgun ya da hareketli şekilde değerlendirilmiştir. Bu çalışma Mezopotamya, Eski Mısır, Eski Yunan, Roma, Pers, Ortaçağ Avrupa, Türk-İslam, Uzakdoğu, Rönesans ve Barok akımlarında suyun sanatsal kullanım biçimlerini özetlemeye çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Peyzaj ve Bahçe Sanatı, Su, Tasarım, Sanat Tarihi

THE EFFECTS OF WATER IN PROGRESS OF GARDEN ART THROUGHOUT HISTORY

ABSTRACT

Art history and archaeological studies point out that water, being main source for life has been used for both agricultural and artistic aims since human being started to live as collectively or passed settled life style. While passing the settled life style, two main elements related to water use culture have been noticed. Initial element is to select settlement areas near water resources such as lake and river. Second element is to bring water resources into the settlement and agricultural areas by means of water canals, irrigation trenches and water arches. (1) Abundance of water resource and (2) interactions between civilizations have effected water use as a artistically object and orientating development of garden art. Water as an artistically object has been used for either stagnant or active. This review has been summarized artistically use forms of water in historical civilizations such as Mesopotamia, Ancient Egypt, Ancient Greece, Roman, Persian, Middle Era European, Turkish and Islamic, Far East, Renaissance, Baroque and English Naturalistic Era.

Keywords: Landscape and Garden Art, Water, Design, Art History

GİRİŞ

İnsanın geçinebilmek için avlanma ve göçebe yaşamını giderek terk edip toprağa bağlanıp, tarımı bir geçim-kaynağı olarak seçmesiyle ilk bahçe örnekleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüzden yaklaşık 11000 yıl öncesinde başlayan bu faaliyetlerin ilk örnekleri (1) Mezopotamya, (2) Mısır, (3) İran, (4) Eski Yunan ve (5) Eski Roma'da bulunmaktadır. Suyun uygun şekilde kullanılması ve tarımsal sulama sistemlerinin geliştirilmesi ile bu bahçeler de gelişmiştir. Su başlangıçta insanoğlunun temel yaşam fonksiyonlarının sürdürülebilmesi için değerlendirilirken zamanla sanatsal çalışmaların da önemli öğelerinden birisi olmuştur.

İlkçağda Ön Asya uygarlıklarında bitkilendirme çalışmalarının yanı sıra, su kemerlerinin inşa edilmesiyle bahçelerin suyla buluşması sağlanmıştır. Suyun kemerlerle nakledilmesi, Yunan ve Roma bahçelerini de etkilemiş, zengin yapıların yanında, özellikle Roma'da görkemli bahçelerde ortaya çıkmıştır. Ortaçağda ise yüksek duvarlarla sınırlanmış bahçelerde, özellikle çim ve süs bitkileri parterleri oluşturulmuştur.

Bu çalışmada suyun tarih boyunca bahçe düzenlemelerinde ve mimari yapılarla birlikte kullanım şekilleri Gültekin (1991) ve Nurlu ve Erdem (1994)'in çalışmalarından derlenerek sunulmuştur.

1. Mezopotamya'da Bahçe ve Su Kullanımı

Aşağı Mezopotamya'da Babil Kulesi ile Babil Şehri ve Devleti, M. Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda en güçlü devresine erişmesiyle su baskınlarından korunma ve sulama şebekeleri oluşturmak için çok sayıda baraj, gölet ve kanallarla zamanın en ileri tarım, ticaret ve medeniyet merkezi olmuştur. Mezopotamya'da bahçelerin en muhteşemlerine Babilliler dönemine rastlamaktadır.

Babil'deki Kraliyet Sarayı'nda yapılmış olan bu bahçeler, bir dizi teras üzerine kurulu çatı bahçeleridir. Bahçeler, revaklar ve kemerli duvarlar üzerinde yükselen teraslardan oluşmuştur. Terasların üstü taş balkonlarla kaplıdır. Balkonlarda sulama yapılırken teraslardan sızıntı olmaması için zemin saz, zift gibi çeşitli maddelerden oluşan tabakalarla örtülmüştür. Babil'in Asma Bahçeleri olarak nitelendirilen bu eser günümüzde Dünya'nın Yedi

Harikası'ndan biri olarak bilinmektedir. Bu bahçelerde meyve ağaçları ile palmye (*Washingtonia*), akasya (*Acacia*), kavak (*Populus*), servi (*Cupressus*) gibi boylu bitkiler yetiştirilmiştir. Ayrıca kemer ve sütunlardan aşağıya doğru sarkan sarkıcı bitkiler kullanılmıştır. Bu bahçelerde su iletim sistemi ile toplanan sular, yüksek duvarlar üzerinden terasların yukarısındaki bir sarnıca boşaltılmakta ve buradan dereler ve çağlayanlar halinde bütün bahçeleri sulamaktaydı.

Mezopotamya'da Asurlular döneminde görkemli bahçeler inşa etmenin yanında hükümdar Tiglat Pleseri yaban keçileri, yavru filleri, yaban sığırlarını da başkent Nineva'ya taşımış ve bir çeşit hayvanat bahçesi kurmuştur. Ayrıca bu hükümdar diğer kralların kendisine hediye olarak gönderdiği çeşitli balıkları özel havuzlar yaptırarak geliştirmiştir. Kral: "Dağları, tepeleri dümdüz ettim, yarım saat yürüyüş mesafesinde bir kanal yaptırıp bu alanda yetiştirdiğim ağaçları suladım" şeklinde özetleyerek çalışmaların görkemini vurgulamıştır.

Asurlular sulama sistemini de geliştirmişlerdir. Nitekim bu devrede bir ana kanal yapıp her iki tarafında bu kanala dik olarak bağlanan lateral kanallar uygulamışlardır.

2. Eski Mısır'da Bahçe ve Su Kullanımı:

Mısır'da bahçeler, papirüslere ya da duvarlara resmedilmiştir. Papirüs Eski Mısır'da 1. sülale döneminin (M.Ö. 3100–2890) ortalarında yeni bir yazı aracı olarak kullanılmıştır. Bu bahçeler genellikle mabet ya da zengin Mısırlılar'a ait ev bahçeleri olarak bilinmektedir.

Kral mezarından çıkan belgelerden bir evin çevresinin 10000 m. uzunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Bu bahçeler çoğunlukla kare şeklinde olup, içerisinde palmye, incir ve akasyalar yetiştirilmiştir. Bahçe içinde bir su gösterisi ile çok sayıda havuz bulunmaktadır. Eve yaklaşırken bir kemerli kapı ve bu kapının iki tarafında asma (*Vitis*) plantasyonları yer almaktadır.

Eski Mısır'da bahçe içindeki havuzlara su Nil Nehrinden kolaylıkla sağlanabilmektedir. Bu havuzlar rekreasyona olanak tanıyacak şekilde geniş ve derin inşa edilmekte, hükümdar ve yakınlarının kayıklarla dolaşabileceği ve banyo alabileceği bir niteliğe sahiptir.

3. Eski Roma'da Bahçe ve Su Kullanımı

Roma mimarisinin genel özelliği, yapılarıdaki büyüklükle imparatorluğun gücünün simgelenmesiydi. Roma kentleri, zenginlikleri ile bir kentin bütün gereksinimlerini sağlayacak yapılara sahip olmuştur. Kentlerde yollar, hamamlar, tiyatrolar, stadyumlar, gimnasyumlar, hipodromlar yapılmış; taklar, mermer sütunlar dikilmiş; taş köprüler, sütunlu yollar ve su kemerleri inşa edilmiştir.

Roma medeniyetinde su kullanımının en belirgin özelliği hamamlardır. Roma hamamları ise, (1) Apoditerium (soyunma bölümü), (2) Sudatorium (terleme bölümü). (3) Tepidarium (sohbet bölümü), (4) Caldarium (sıcak bölüm) ile (5) Frigidarium'dan (soğuk havuz bölümü) oluşmaktadır. Roma evlerinde ve bahçelerinde taş-su birliği içerisinde mermer masalar, küçük heykeller avluda sık sık kullanılan elemanlardır. Su, bahçelerde dikdörtgen veya karelere bölünmüş kanal şeklindeki havuzlarda kullanılmıştır. Bahçe içinde mermer veya demirden yapılmış pergolalar, toprak ve mermer vazolar, bronz ve mermer heykeller ile mermer kaideler üzerinde simetrik bir düzende yerleştirilmiş mermer su çanakları bulunmaktaydı.

Tusci Villası, terasları birbirine bağlayan rampaları ve bunları çevreleyen düzgün budanmış çit bitkileri, çınar ağaçları (*Platanus*) ile çevrelenmiş yeşil alanları, hipodrom ve su tesisleri ile Roma döneminin en görkemli yazlık villa örneklerinden birini oluşturmuştur.

Roma imparatorluğuna ait eserlerin bir kısmı hemen hiç bozulmadan günümüze kadar gelebilmiştir. Bunlardan biri Vezüv yanardağının külleri altında kalmış Pompei şehridir. Yapılan son kazılarla şehrin mimari yapısı ve bahçe düzeni orijinal bir şekilde görülebilmektedir. Örneğin bir evin avlusu (Atrium) ile bu Atrium'un ortasındaki bir küçük havuz (Implivium) bazen hemen bunun yanında bir süs bahçesi niteliğindeki memmer kaideler üzerine yerleştirilmiş çeşitli büyüklükteki insan ve hayvan figürleri, heykeller, mermer su çanakları ve hümanistik formları verilmiş bitkiler bulunduğu anlaşılmaktadır.

4. Perslerde Bahçe ve Su Kullanımı

İran'ın çoğu bölümünde yağışların düzensiz ve yetersizliği, suyun şehirlere uzak yüksek karlı dağlardan yeraltı kanalları ile ulaştırılmasını zorunlu kılmıştır. Kentlere ulaştırılan su daha sonra açık kanallar ve havuzlarda gösteri şeklinde kullanılabilmiştir.

Saray bahçelerinde giderek yükselen teraslar birbirine basamaklar ile bağlanırdı. Saray çevrelerinde çok sayıda heykel bulunmaktaydı. Avlu sistemli planlara dayalı gelişen Pers bahçelerinde su bütün bahçelerin ortak özelliğiydi. Su açık kanallar ve havuzlarda gösteri amacıyla kullanılmıştır.

5. Ortaçağ'da Bahçe ve Su Kullanımı:

Ortaçağ bahçelerine ait en önemli mimari yapılar şatolar ve manastırlardır. St.Gallen'in çok ayrıntılı bir avlu kompleksi ile, Manastır Binası ve Tıbbi Bitkiler Bahçesi meşhurdur. Canterbury de sulama tesisleri, Certosa'nın ise Cloisterini süsleyen Mikalanj kuyusu önemli özelliklerden sayılmaktadır.

Şato bahçelerine genelde üzerinde inşa edildikleri Roma kentinin dikdörtgen şeklindeki temel planları biçim vermiştir. Şato bahçeleri su kullanımı ile ilişkili olarak şu şekillerde karakterize edilebilir:

Gerek korunma duvarları gerekse bunu destekleyen ve duvarların etrafını çevreleyen su kanalları, bahçeleri sınırlandırıcı elemanlardır.

Bahçede su, basit taş ya da mermer havuzlar, su çanakları, kuyular ve duvarları dıştan kuşatan kanallarda kullanılmıştır. Havuzlar, mermerden ya da taştan yapılmıştır.

Özellikle İslam dünyası ile olan ilişkilerinden sonra bahçede fiskiye kullanılmaya başlanmıştır.

6. Rönesans Döneminde Bahçeler ve Su Kullanımı:

6.1. İtalyan Villa Bahçeleri

Rönesans dönemi İtalyan villa bahçelerinin en önemli mimari öğeleri teras, duvar, basamaklardan oluşmaktadır. Bu öğelerin her biri düzenlemelerde ölçülü ve fonksiyonel kullanılmıştır. Geniş su aynaları ile kaskatlara fazla yer verilmeyen bahçelerde, su dekoratif havuzlarda ya da su oyunları ile grottolarda kullanılmıştır. İtalyan villa bahçelerinin su öğesini de içeren düzenleme ilkeleri şunlardır:

Bahçede Portiko (Localar), Pergola (Gölgelik) ve Grottoya (istiridye kabukları ile örülmüş su gösteri yerleri, çeşme ve mağaraları) yer verilmekte,

Su hareketli bir kompozisyon içinde özellikle Grottolardaki renkli istiridye kabukları içinden sürpriz fışkırmalar içinde takdim edilmektedir. İtalyan villa bahçelerinin en önemlileri ve başlıca düzenleme ilkeleri şunlardır.

Villa Vatikan Plazzo Belvedere: İtalyan Büyük Villa Bahçelerinin ilk örneğini verir. Brament tarafından 1503 yılında yapılmıştır. Su, daha yüksek kotlu bir yerden yamaç üzerine oturan bu villa bahçesine kolayca getirilmiş ve ustalıklı kullanılmıştır. Roma'daki bahçelerde su, geniş çaplı gösterilere olanak sağlayacak şekilde kanallar ve havuzlarda kullanılmıştır. Suya hareketlilik, kaskatlar ve basamaklarla verilmiştir.

Villa d'Este: Villa d'Este, 1575 yılında bu devre hakim mimarlardan birisi olan Pirro Ligorio tarafından yapılmıştır. Roma yakınındaki Tivoli'de bulunan bu villanın en belirgin özelliği bahçe mekanının çok geniş tutulması yanında suyun havuzlarda org biçimi çeşmelerde, küçük dereler ve fiskiyelerde kullanılarak muhteşem bir su gösterisi sunulmasıdır.

Villa Lante: Villa Lante, 1560 yılında yapılmıştır. Villa d'Este den daha küçük bir mekana oturur. Roma yakınında Viterbo'da koruluk (barco) lu bir yamaç üzerinde kurulmuştur. Barok üslubunda yapılmış, doğal malzemenin tabiatına aykırı bir biçimde kullanımının görüldüğü bir yapıdır. 16. Yüzyıl İtalyan bahçe anlayışının en belirgin bir örneğini verir. Teraslar üzerindeki su gösterileri ile taş masalar ilginçtir. En üst terasta taş masa bulunur ve bu taş masanın oyuklarına yerleştirilen şarap şişeleri çeşmelerden akan sularla soğutulurdu.

6.2. Fransız Büyük Stil Bahçeleri (Barok Sanatı)

Fransız barok tarzı bahçe düzenlemeleri ile ilgili bilgiler Vaux-le-Vicomte ve Versay Saray bahçelerinden elde edilmektedir. Vaux-le-Vicomte Saray Bahçesinin düzenleme özellikleri daha çok su özelliklerini kapsayacak şekilde aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Bahçe mekanı 1200x2400 m. ebadında dikdörtgen seklindedir.

Sarayı karşılayan merkezi aks bahçeye hakimdir. Bu aks bazen bir su yüzeyini ortasından bölmekte, bazen ise saraydan başlayarak giderek alçalıp arkasını bir ormana vermiş rustik yapılı bir Grotto ile birleşir ve bir Hercules heykeli ile son bulur. Su, çok sayıdaki mermer havuzlarda bazen ayna etkisi ile durgun, bazen ses ve gösteri etkileriyle fiskiye ve kaskatlarda coşkun bir akis içinde kullanılmıştır. Heykeller bu havuzların ayrılmayan parçalarıdır. Versay saray bahçesinde yaklaşık 60000 dönümlük bir alana yayılan bahçe, kademeli teraslar üzerinde kurulmuştur. Saray bahçesi, saraydan itibaren ışnsal ve lateral yol sistemleri ile yayılmıştır. Işnsal yollar batı, kuzey ve güney yönlerinde uzanmaktadır. Bu bahçelerin en önemlisi, batıya yönelen ana aks boyunca olan bahçedir. Bahçedeki ilk terasta Su Parteri bulunmaktadır. Su Parteri'nde yer alan fiskiyeler ve bronz heykellerle donatılmış olan dikdörtgen şeklindeki simetrik iki havuz, sarayın aksi ile su aynası oluşturmaktadır. İkinci terasta elips şeklinde, fiskiyelerle donatılmış Laton Havuzu ile Laton Parteri bulunmaktadır. Simetrik olarak yerleştirilmiş olan bu iki çim parteri bitki bordürleri ile çevrilmiştir. Laton Parteri'nden sonra iki tarafı ağaçlıklı 64x335 m boyutlarında bir yol olan Kral Yolu, Apollon Havuzu'nda son bulmaktadır. Yolun her iki yanında çevresi ağaçlarla çevrili koruluklar yer almaktadır. Piramit Havuzu'ndan sonra yol Su Allesi ile Dragon Havuzu'na ulaşır. Ağaçlıklı Su Allesi boyunca kız ve erkek çocuk heykellerinin taşıdığı mermer su çanakları sıralanır. Dragon Havuzu'nun arkasında daha geniş olan Neptün Havuzu son derece zarif görüntümü ile dikkat çekmektedir.

7. İslam Bahçe Sanatı ve Su Kullanımı:

İslamiyet'te bahçe fikri ile Cennet eşdeğerde yani. aynı mekanlar olarak anlatılmaktadır. İslamiyet'le vaat edilen "Cennet" dalları suya değen büyük ağaçlar (Tuğba ağaçları) ile coşkun akarsuların, neşe ile öten. bülbüllerin ve

meleklerin, içinde dolaştığı, zevklerin ebedi olduğu, her türlü gıdanın bulunabildiği bir bahçe mekanıdır. İslam dini Ön Asya'dan Atlas okyanusuna kadar geniş bir coğrafyaya yayıldığından bahçe sanatları ile ilgili olarak da farklı eğilimler söz konusu olmuştur.

7.1. İspanya Sanatı

İspanya İslam bahçe sanatının en önemli örneklerini Elhamra, Genaralife ve Alcazar saray bahçeleri oluşturmaktadır. Her iki saray bahçesinde de su kullanımı ile ilişkili olan çeşitli avlu düzenlemeleri söz konusudur. Elhamra saray bahçesinin su ile ilişkili avlu sistemleri şu şekilde özetlenebilir:

(1) Mersinli Avlu: Bahçe içinde en geniş su yüzeyine sahip olan avludur. Avluda, dikdörtgen şeklindeki havuzun her iki yanında biçilmiş mersin (*Myrtus*) çiti bulunmaktadır. Avlu, kısa kenarlarında yedişer adet mermer sütunlu revaklarla çevrilidir. Revaklar tek sütunludur. Revakların sudaki akisleri ile havuz, bir su aynası görünümündedir.

(2) Aslanlı Avlu: Peristil şeklinde bir avludur. Avludaki havuz, beyaz mermerden yapılmış 12 adet aslan figürünün taşıdığı bir su çanağı ile tabanda poligon şeklinde, derinliği az bir su yüzeyinden oluşmaktadır. Çanakta taşan ve aslanların ağızından fişkıran su, ince kanallarla salonlara geçmektedir. Bu kanallar ile avlu dörde bölünür. Aslanlı Avlu'nun dört yanı mermer sütunlu revaklarla çevrilidir. Revaklar tek ve çift sütunludur. Avluda portakal ağaçları (*Citrus sinensis*) dikkati çekmektedir. Generalife'de bahçede üç avlu bulunmaktadır. Bunlar (1) Su Kanalı Avlusu, (2) Servili Avlu ile (3) Su Merdivenleri Avlusu'dur.

(1) Su Kanalı Avlusu: Bu avlunun kuzey ve güney pavyonlarında iki adet ince ve uzun, fiskiyeli havuz bulunmaktadır. Havuzların her iki yanında zakkum (*Nerium oleander*) ile servi (*Cupressus*), mersin (*Myrtus*) ile gül (*Rosa*) bitki türleri yer almaktadır. Ayrıca havuzların her iki ucunda lotus yapraklı, fiskiyeli küçük su çanakları bulunmaktadır.

(2) Servili Avlu: Bu avlunun içinde avluya adını veren dört servi ağacı (*Cupressus sempervirens*) ile fiskiyeli havuz bulunan küçük bir avludur.

(3) Su Merdivenleri Avlusu: Avlu içinde su, küçük havuzlar ve kanallar ile basamaklar şeklinde aşağıya doğru akmaktadır. Bu avlunun en önemli özelliği, mozaik taş döşeme ile bitkisel ve geometrik desenlerin oluşturulmasıdır.

Alcazar Sarayı ve Bahçesi, Sevilla kentinde 1350 yılında inşa edilmiştir. 16. yüzyılda V. Charles Dönemi'nde (1516–1556) yapılan değişiklikler dışında birçok İslami özellikler aynen korunmuştur. Bu özellikler; renkli çiniler, fiskiyeli havuzlar ve su çanakları ile avlularda bahçeyi çevreleyen duvarlar ile bitki kullanım biçiminde net bir şekilde görülmektedir. Bahçede ağaçlara budanarak şekiller verilmiş ve böylelikle doğal pergolalar oluşturulmuştur.

7.2. İran İslam Sanatı

İran İslâm sanatının en güzel örnekleri, Timur Dönemi (1335–1405) ile Safeviler Dönemi'nde (1502–1736) verilmiştir. Bu dönemlerde mimarlık, resim, halı dokumacılığı ve minyatür sanatı ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. İran İslam sanatının en iyi örneklerine Semerkand, İsfahan, Şiraz ve Tahran kentleri ile Hazar Denizi kıyılarında rastlanmıştır. İran bahçeleri ile ilgili bilgiler, öncelikle minyatür ve resimler ile İran halıları üzerine dokunmuş bitki ve bahçe motiflerinden elde edilmiştir.

İran bahçelerinin temelini, birbirini dik kesen iki kanalın dört parçalı fomal planı (Chahar Bagh) oluşturmuştur. İran bahçeleri yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Bahçelerin ortasında duvarları çini kaplı saraylar yer almaktadır. Bahçedeki esas elemanlardan biri olan su, havuzlarda ve su kanallarında kullanılmıştır. Havuzlar, genellikle bahçenin aksı üzerine yerleştirilmiştir. Renkli çini ve seramiklerle kaplı olan havuzlar, dikdörtgen, kare, daire veya etrafı dantel gibi dilimli biçimlerde dir.

Timur Dönemi'nde Semerkand ve çevresinde yapılmış olan bahçeler arasında (1) Kuzey Bahçesi (Bagh-i-Shimal), (2) Cennet Bahçesi (Bagh-i-Bihesht), (3) Çınar Bahçesi (Bagh-i-Chenar), (4) Dört Bahçe (Chahar Bagh), (5) Gönül Ferahlığı Bahçesi (Bagh-i-Dilgusha) ile (6) Gül Bahçesi (Gul Bagh) yer almaktadır. Bunların arasında suyun en fazla kullanıldığı bahçe gül bahçesidir.

Gül Bahçesi, yüksek duvarlarla çevrilmiş ve boylu, geniş taç yapan ağaçlar kullanılmıştır. Bahçede ağaçlar arasında birbirini dik kesen su kanalları ile 6 adet havuz bulunmaktadır. Bahçenin ortasındaki bir tepe üzerinde yer alan saraya, köprülerle ulaşılmaktadır. Sarayın duvarları çini ile kaplıdır.

İran bahçesindeki dörtlü kalıp (Chahar Bagh) İsfahan'da Kraliyet Sarayı'na ulaşan bulvarda uygulanmıştır. 50x1600 m boyutlarında olan bulvarın her iki yanında su kanalları mevcuttur. Bulvar boyunca çınar (*Platanus*) ile kavak (*Populus*) türleri dikilmiştir. Ağaçlarla çevrili ve yaklaşık 500x150 m boyutlarındaki Kraliyet Meydanı, o dönemde halka açık en büyük meydanlardan birisiydi. Meydan, her cephedeki iki katlı giriş binaları, altı katlı tören ve kabul binası ile bahçelere bağlanmaktaydı. Kentte ayrıca çarşı, Kraliyet Cami, havuz, harem, spor alanları, ahır ve tamirhaneler bulunmaktaydı.

7.3. Hint Sanatı

En önemli eser Tac Mahal olarak bilinir. Tac Mahal, Yamuna nehrinin güney kıyısında, uzun eksenli kuzey-güney doğrultusunda 305x580 m boyutlarındaki dikdörtgen bir avluda yer almaktadır. Köşelerinde sekizgen planlı kuleler bulunan avlu, kırmızı kum taşından yüksek bir duvarla çevrilidir. Avlunun güney ucunda anıtsal bir giriş kapısı vardır. Avlunun merkezindeki havuz, geniş su yüzeyi ile su aynası oluşturmaktadır. Bu havuz, dört ana yöne doğru uzanan su kanalları ile genişletilmiştir. Bu su kanalları boyunca servi (*Cupressus*) ağaçları dikilmiştir. Tac Mahal, avlunun kuzey ucunda, 7 m yüksekliğindeki bir terasın üzerinde yer almaktadır. Beyaz mermerden olan yapı kare planlıdır.

Anadolu'da Türk İslam Sanatı

Türk bahçelerinde suyun kullanımı çeşme, şadırvan, havuz ve çağlayanlar şeklinde olmuştur. Suya hareket, fiskiyeler ve çağlayanlar ile kazandırılmıştır. Havuzlar genellikle dört köşe ya da kare şeklindedir. Havuz derinlikleri 1-1.5 m dir. Topkapı Sarayı'nda taş sofadaki havuz ince mimarî hatları ile dikkati çekmektedir. Anadolu'nun doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde değişen coğrafi yapısı nedeniyle bahçe anlayışı ve su kullanımında da bazı farklılıklar söz konusu olmuştur. Ancak İslam dininin etkisi ile bahçeler ve evler yüksek duvarlarla çevrilmiş ve dolayısıyla bir avlu sistemine dönüştürülmüştür. Bu avlu sistemi içerisinde neredeyse her evde kare ya da altıgen biçimli mermer ya da taştan yapılmış bir havuz ya da kuyu mutlaka kullanılmıştır. Bu örneklerle günümüzde özellikle yazları çok sıcak ve kurak geçen Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep ve Hatay'da rastlanmaktadır.

8. Uzakdoğu Bahçe Sanatı ve Su Kullanımı

Çin imparatorluk saray bahçelerinin en belirgin özelliği, büyüklüklerine rağmen gizliliğe verilen önemdir. Bahçeler, kayalıkları, tepeleri, gölleri ve akarsuları ile küçültülmüş bir doğa parçası olarak şekillenmiştir.

Su tesislerinin üzerinde köprüler yer almaktadır. Avlular, yüksek taş veya sıva kaplı duvarlarla çevrilmişlerdir. Bu duvarların esas işlevi, gizlilikten çok bitkilerin yaprak ve dallarının gölge oyunlarına fon oluşturmaktır. Zemin döşemesi olarak taş, çakıl ve mozaik ile çim bitkisi kullanılmıştır.

Japonya'da bahçelerin bazıları dini yapı bahçeleri, bazıları ise saraya ait bahçelerdir. Japon bahçesinin ilkel şekli, bir su yüzeyinin ortasındaki adacık üzerinde bulunan bir ağaç ve taştan ibaret doğa parçasıdır. Japon bahçelerinde (1) su, (2) köprüler, (3) çardaklar, (4) taşlar, (5) taş kandiller, (6) bahçe pagodaları, (7) bitkiler, (8) kuşatma elemanları ile (9) adım taşları ve (10) kaldırım taşları Japon bahçe öğelerini oluşturmaktadır.

Japon bahçelerinde su kullanım bakımından çeşitlilik gösterir. Su kullanımında amaç, ortama huzur, serinlik ve canlılık kazandırmaktır. (1) Çağlayanlar, (2) göller, (3) nehirler gibi doğal kullanımının yanı sıra su, (4) çanaklar içinde de bahçenin çeşitli yerlerinde kullanılmıştır. Su çanakları, Japon bahçelerinde özellikle de çay bahçelerinde el ve ağız yıkamak amacıyla kullanılan bir bahçe öğesidir. Suyun olmadığı bahçelerde su, taş ve çakıllarla ifade edilmektedir.

Köprüler, Japon bahçelerinde hem su üzerinden geçişe hem de manzaraların seyrine olanak sağlayan elemanlardır. Köprüler taştan, ahşaptan ya da toprak sıvalı bitki dallarından yapılmıştır.

Japon bahçe stilleri ,Kuru Taş Bahçesi, Su Bahçesi, Çay Bahçesi ile Şair Ruhlu Kimselerin Bahçesi şeklindedir.

Kuru Taş Bahçesi'nde esas elemanlar taşlardır. Bu bahçe stilinde hiç su olmadan da kuvvetli bir su ifadesi kaya, çakıl ve tırmıklanmış kum ile yaratılmaktadır. İlk kez Muromachi Dönemi'nde ortaya çıkan bu bahçe stiline Kyoto ve çevresinde yer alan Ryoanji Bahçesi, Myoshinji Bahçesi, Daisen-in Bahçesi ile Zuihojin Bahçesi örnek olarak verilebilir. Kuru Taş Bahçelerinde amaç, küçük alanlarda geniş bir mekan yaratmak düşüncesidir.

Çay Bahçeleri, Japon bahçeleri içinde yer alan, çay törenlerinin yapıldığı küçük bir mekândır. Çay içmek amacıyla toplanılan bu bahçede genellikle (1) çay evi, (2) çalışma odası ve (3) üzeri örtülü bir bekleme bölümü ile (4) su çanağı, (5) taş kandil, (6) adım taşları gibi Japon bahçe öğelerine rastlamak mümkündür. Bahçeye girildiğinde, konuklar adım taşları ile bekleme bankına yönlendirilirler. Su çanaklarında el ve ağız yıkandıktan sonra konuklar çay odasına giderler. Bu stile Kyoto ve Tokyo kentleri ile çevrelerinde yer alan Ginkaku-ji Bahçesi, Daisen-in Bahçesi, Katsura Rikyu Bahçesi, Fugenji Bahçesi ile Yabunouchi Çay Bahçesi örnek olarak verilebilir.

KAYNAKLAR

Gültekin, E., 1991. Bahçe ve peyzaj sanat tarihi. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, Adana, 104s.
Nurlu, E., Erdem, Ü., 1994. Peyzaj sanat tarihi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, İzmir, 114s.